Український державний університет імені Михайла Драгоманова
Навчально-науковий інститут філософії та освітньої політики

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ (СИЛАБУС)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ФІЛОСОФІЇ

(назва навчальної дисципліни)

033 Філософія

(назва освітньої програми)

Рік навчання __2025____, семестр __I____*

Форма навчання (*денна*) *

Галузь знань* 03 Гуманітарні науки

Спеціальність*033 Філософія (шифр, назва)

Третій (освітньо-науковий) рівень вищої освіти

Кафедра та викладач	Кафедра ___соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики _____ Викладач/викладачі: ___Терепищий Сергій Олександрович _____ Лінк на профіль викладача на сайті факультету чи у Google Scholar: https://scholar.google.com.ua/citations?user=CqW7bX0AAAAJ&hl=uk E-mail: (адреса корпоративної пошти викладача): s.o.terepyshchyi@npu.edu.ua Лінк на курс в Moodle (за наявності) *: Лінк на курс у YouTube: https://www.youtube.com/playlist?list=PL6RGdK0JRIrpfAu4vamDrVqEb_zD8JXyx
I. Основна мета/цілі навчання	*Формування у здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти здатності критично осмислювати ключові трансформації сучасного суспільства – цифровізацію, алгоритмічну владу, зміну повсякденних практик і міського простору – засобами соціальної філософії; оновлювати зміст базових категорій (суспільство, влада, суб'єктність, раціональність, свобода) на матеріалі конкретних кейсів і застосовувати їх у власному дисертаційному дослідженні та академічному письмі.*
II. Місце навчальної дисципліни в освітній програмі*	*Навчальна дисципліна обов'язкова* *Цикл дисциплін спеціальної підготовки* *СП02*
III. Обсяг навчальної дисципліни	*Кількість кредитів* — *3* *Загальна кількість годин* — *90* *Лекційні заняття* — *16* *Семінарські/практичні заняття* — *20* *Самостійна робота* — *54*

IV. Короткий зміст навчальної дисципліни	***Модуль 1. Суспільство, влада і суб'єктність у добу штучного інтелекту та алгоритмів.*** *Модуль присвячений аналізу того, як штучний інтелект і цифрові платформи змінюють зміст базових категорій соціальної філософії. Розглядаються теорії мережевого суспільства, політики технологій, наглядового капіталізму й алгоритмічної класифікації, а також філософські виміри економіки уваги. Кожна тема розгортається через реальні кейси (алгоритмічний найм, розпізнавання облич, медичні та освітні алгоритми, рекомендаційні стрічки) і завершується проблемними питаннями до семінару.* ***Тема 1. Штучний інтелект і категорії соціальної філософії.*** *Суспільство, влада, суб'єктність, раціональність, свобода як «опорні колони» соціально-філософського мислення. Мережеве суспільство і «простір потоків» (М. Кастельс). Чи мають артефакти політику (Л. Віннер). Кейс: співбесіда з алгоритмом. «Китайська кімната» (Дж. Серл) і питання відповідальності машинних рішень.* ***Тема 2. Наглядовий капіталізм, класифікація та алгоритмічна справедливість.*** *Наглядовий капіталізм (Ш. Зубофф) і дані як колоніальна сировина (Н. Коулдрі, У. Мехіас). Класифікаційні ситуації та життєві шанси (М. Фуркад, К. Гілі). «Зброя математичного ураження» (К. О'Ніл), упередженість алгоритмів і «New Jim Code» (Р. Бенджамін). Моделі справедливості (М. Сандел) у медичному та освітньому ШІ. Реляційний підхід до етики ШІ (М. Кекелберг). EU AI Act як переклад цінностей на мову права.* ***Тема 3. Алгоритмічна влада та економіка уваги.*** *Рекомендаційна стрічка як куратор реальності. Цифровий «рій» замість спільноти (Б.-Ч. Хан). «Економіка обурення» і політичні наслідки алгоритмічного підсилення. Платформні компанії як гравці, що перерозподіляють час, довіру та політичну увагу.* ***Тема 4. Датаїзм, крихкість і меми: суб'єктність в алгоритмічному середовищі.*** *Датаїзм як «релігія даних» (Ю. Н. Харарі). «Чорні лебеді» та крихкість технологічних систем (Н. Н. Талеб). Меми як реплікатори культури (Р. Докінз). Синтетичні інфлюенсери та генеративне відео: межа між реальним і змодельованим. Практики свободи уваги: від споживача до куратора власного медіаландшафту.* ***Модуль 2. Повсякденність і місто: соціальна філософія простору та досвіду.*** *Модуль переводить аналіз з рівня глобальних систем на рівень повсякденного досвіду та міського простору. Здобувачі опановують класичні теорії повсякденності, аналізують технологічну колонізацію щоденних практик і специфіку повсякдення в умовах війни, а також осмислюють місто як текст, палімпсест і соціальну архітектоніку уявлень. Наскрізною опорою модуля є «Незримі міста» І. Кальвіно, що водночас слугують основою підсумкового есе.* ***Тема 5. Соціальна філософія повсякденності.*** *Деавтоматизація погляду: «риба не помічає води». Критика повсякденного життя (А. Лефевр). Стратегії і тактики, практики повсякдення (М. де Серто). Габітус як інкорпорована історія (П. Бурдьє). Чому повсякденність є місцем, де твориться суспільна структура.* ***Тема 6. Технологічна колонізація повсякдення і повсякденність війни.*** *Смартфон як продовження тіла. Режим 24/7 і кінець сну (Дж. Крері). Гейміфікація та оперантне научіння (Б. Ф. Скіннер). Суспільство спектаклю (Г. Дебор) і симуляція (Ж. Бодріяр). Український парадокс: повсякденність війни, тривоги й нормалізація надзвичайного. Мікропрактики повернення суб'єктності.*

	Тема 7. Місто як текст: погляд «згори» і погляд «зсередини». *«Незримі міста» І. Кальвіно як соціально-філософська модель: Кублай-хан (атлас, дані, влада) і Марко Поло (досвід, оповідь, феноменологія). «Карта не є територією» (А. Коржибський). Місто як система знаків (Р. Барт). Пам'ять міста і місто як палімпсест.* ***Тема 8. Соціальна архітектоніка ілюзій: утопія, відходи і «пекло живих».*** *Місто Леонія і суспільство відходів: «марновані життя» (З. Бауман). Симулякри та ідеальні міста. Утопія і антиутопія як інструменти соціальної критики. Відповідь Кальвіно на «пекло живих»: розпізнати те, що не є пеклом, і дати йому простір. Проєктування власного «невидимого міста» як метод соціально-філософського аналізу.*
V. Результати навчання	*Для обов'язкових навчальних дисциплін зазначають згідно з матрицею відповідності програмних компетентностей та результатів навчання в освітній програмі** РН1. Мати передові концептуальні та методологічні знання з філософії і на межі предметних галузей, а також дослідницькі навички, достатні для проведення наукових і прикладних досліджень на рівні світових досягнень з філософії, отримання нових знань та здійснення інновацій. РН3. Ефективно застосовувати у фаховій діяльності знання основних положень теоретичної і практичної філософії, історії світової та вітчизняної філософської думки, а також основних напрямів та провідних тенденцій у сучасній світовій філософії. РН4. Формулювати і перевіряти гіпотези; використовувати для обґрунтування висновків належні докази, зокрема, результати теоретичного аналізу, прикладних досліджень, наявні літературні дані; аналізувати досліджувану проблему з урахуванням широкого інтелектуального та соціокультурного контекстів. РН5. Планувати і виконувати теоретичні дослідження з філософії та дотичних міждисциплінарних напрямів з використанням сучасного інструментарію, критично аналізувати результати власних досліджень і результати інших дослідників у контексті усього комплексу сучасних знань щодо досліджуваної проблеми. РН6. Глибоко розуміти загальні принципи та методи філософських наук, а також методологію наукових досліджень, застосувати їх у власних дослідженнях у сфері філософії та у викладацькій практиці. РН9. Організовувати і здійснювати освітній процес у сфері філософії, його наукове, навчально-методичне та нормативне забезпечення, застосувати ефективні методики викладання навчальних дисциплін. РН10. Продукувати нові системоутворюючі знання на перетині фундаментальних проблем філософії та сучасних суспільних трансформацій в Україні та світі, гнучко моделюючи власну дослідницьку траєкторію відповідно до специфіки обраного наукового напряму (від класичного історико-філософського академізму до культурно-антропологічних чи соціально-освітніх студій), та верифікувати їх у сучасному науковому дискурсі.
VI. Порядок і критерії оцінювання	***Поточний контроль:*** *1. Підготовка та участь у семінарських заняттях: опрацювання першоджерел і кейсів до теми, коротка доповідь, відповіді на проблемні питання, якими завершується кожна лекція, участь у дискусії. (Оцінюється робота на шести семінарських заняттях, кожне з яких передбачає максимальну оцінку 5 балів; в загальному підсумку – до 30 балів).* *2. Підсумкове есе «Проєктування „Невидимого міста"». За мотивами «Незримих міст» І. Кальвіно здобувач створює опис уявного міста, що є моделлю певного суспільства або соціального феномену (цифрового, академічного, воєнного, міського тощо), і розкриває через нього ключові категорії курсу: владу і нерівність, соціальні зв'язки, інституції, освіту, міграцію, справедливість, ставлення до смерті та пам'яті. Обсяг – 8–12 тис. знаків. Виконання есе є умовою допуску до іспиту. (Максимальна оцінка за виконання завдання може становити 30 балів).*

	Підсумковий контроль *здійснюється у формі усного іспиту (максимум 40 балів). Екзаменаційний білет містить чотири завдання: три теоретичні питання за тематикою курсу та аналіз фрагмента першоджерела із соціальної філософії. Підсумкова оцінка складається із суми балів поточного контролю (до 60 балів) та оцінки за іспит (до 40 балів).* **Критерії оцінювання** Під час усних відповідей: повнота розкриття питання; логіка викладення, культура мовлення; впевненість та аргументованість; використання основної та додаткової літератури, зокрема першоджерел; уміння пов'язати теорію з сучасними кейсами, робити порівняння й висновки. (*Оцінку 5 балів здобувач може отримати у випадку системного розуміння теми, коли позицію обґрунтовано на основі різних джерел і висловлено оригінальну авторську позицію; оцінка 4 бали ставиться за комплексне розуміння теми з незначними огріхами в інтерпретації, обґрунтування на основі декількох джерел і логічну структуру відповіді; оцінка 3 бали ставиться за базове розуміння теми, неоригінальну позицію, стислий виклад без достатньої аргументації; 2–1 бали ставиться за поверхове розуміння теми, значні фактичні помилки або виявлений академічний плагіат.* Відповідь на іспиті оцінюється до 10 балів за кожне з чотирьох завдань білета.) Під час виконання есе: глибина соціально-філософського задуму та відповідність образу міста обраному соціальному феномену; повнота розкриття категорій курсу; цілісність і внутрішня логіка «міста»; оригінальність метафор і образності; стилістична якість тексту; самостійність і дотримання академічної доброчесності. 27–30 балів – оригінальна, цілісна модель, у якій образи працюють як філософські поняття; 22–26 балів – цілісна модель з окремими непродуманими елементами; 16–21 бал – категорії курсу розкрито частково, образність переважає над аналітикою; 10–15 балів – фрагментарний або вторинний текст; 0–9 балів – завдання не виконано або виявлено порушення академічної доброчесності. **Рівень відповідності критеріям** Творчий рівень (90 – 100 балів). Здобувач засвоїв навчальну дисципліну повністю, вільно володіє навчальним матеріалом, самостійно застосовує соціально-філософські категорії до аналізу сучасних явищ, аргументовано й оригінально висловлює свої думки. Високий рівень (80 – 89 балів). Здобувач засвоїв навчальну дисципліну в необхідному обсязі, володіє навчальним матеріалом у межах навчальної дисципліни, виконав завдання до кожної теми, проте у відповідях допускає деякі неточності. Достатній рівень (70 – 79 балів). Здобувач засвоїв навчальну дисципліну в повному обсязі, але нерівномірно володіє навчальним матеріалом, здатний його аналізувати, проте не може сформулювати висновки досить ґрунтовно. Задовільний рівень (65 – 69 балів). Здобувач загалом опанував навчальну дисципліну, але більшість тем засвоїв поверхово. Низький рівень (60 – 64 бали). Здобувач загалом засвоїв навчальну дисципліну, але дуже поверхово, володіє навчальним матеріалом на елементарному рівні і фрагментарно, не може самостійно викласти зміст більшості тем. Незадовільний рівень: 35 – 59 балів з можливістю повторного складання. Здобувач частково засвоїв навчальну дисципліну, не засвоїв більшості тем, володіє елементарними знаннями з навчальної дисципліни, не вміє логічно, послідовно, грамотно висловлювати думку; 0 – 34 бали з обов'язковим повторним вивченням навчальної дисципліни. Здобувач не виконав більшості завдань, не володіє навчальним матеріалом.
VII. Політика курсу*	**Загальні правила під час занять**: *взаємоповага*; *активна участь* у дискусіях та обговореннях; *вимкнення гаджетів* (під час онлайн-занять вимкнення звуку); *запис матеріалу*: можна записувати матеріал лекцій, але фотографувати екрани презентацій/схем/малюнків лише з дозволу викладача.

	Дедлайни та умови для перескладання: *чіткі дедлайни*: усі завдання мають бути виконані та здані до зазначеного терміну (есе подається не пізніше ніж за тиждень до іспиту); *обґрунтування пропусків*; *перескладання*: передбачається лише в усній формі (курс спрямований на розвиток уміння аргументувати позицію та брати участь в академічному діалозі). **Академічна доброчесність**: *самостійна робота*: завдання мають виконуватися самостійно, в разі посилання на матеріали – коректне цитування джерел; *плагіат є неприпустимим* і тягне за собою недопуск до підсумкового оцінювання. **Використання штучного інтелекту**: *допускається як допоміжний засіб* для пошуку джерел, структурування думок, редагування та перекладу; *заборонено* генерувати текст есе чи відповіді на іспиті без авторської переробки та критичної перевірки – цінність есе полягає саме в авторському баченні; *обов'язкова декларація*: здобувач зазначає, які інструменти ШІ і з якою метою використано. **Зворотний зв'язок**: викладач регулярно надає зворотний зв'язок щодо виконання завдань у разі коректного звернення усталеними засобами (корпоративна електронна адреса). **Індивідуальні консультації**: при виникненні питань здобувачі мають можливість звернутися до викладача за індивідуальною консультацією.
VIII. Основні інформаційні ресурси	*Зазначають кілька основних джерел (підручники, посібники, статті, монографії, інтернет-ресурси тощо) для вивчення навчальної дисципліни**

Castells M. The Rise of the Network Society. 2nd ed. Oxford: Wiley-Blackwell, 2010.
Winner L. Do Artifacts Have Politics? Daedalus. 1980. Vol. 109, No. 1. P. 121–136.
Zuboff S. The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power. New York: PublicAffairs, 2019.
Couldry N., Mejias U. A. The Costs of Connection: How Data Is Colonizing Human Life and Appropriating It for Capitalism. Stanford: Stanford University Press, 2019.
Fourcade M., Healy K. Classification Situations: Life-Chances in the Neoliberal Era. Accounting, Organizations and Society. 2013. Vol. 38, No. 8. P. 559–572.
O'Neil C. Weapons of Math Destruction: How Big Data Increases Inequality and Threatens Democracy. New York: Crown, 2016.
Benjamin R. Race After Technology: Abolitionist Tools for the New Jim Code. Cambridge: Polity, 2019.
Coeckelbergh M. AI Ethics. Cambridge, MA: MIT Press, 2020.
Han B.-C. In the Swarm: Digital Prospects. Cambridge, MA: MIT Press, 2017.
Harari Y. N. Homo Deus: A Brief History of Tomorrow. London: Harvill Secker, 2016.
Lefebvre H. Critique of Everyday Life. London: Verso, 2014.
de Certeau M. The Practice of Everyday Life. Berkeley: University of California Press, 1984.
Crary J. 24/7: Late Capitalism and the Ends of Sleep. London: Verso, 2013.
Calvino I. Le città invisibili. Torino: Einaudi, 1972.
Bauman Z. Wasted Lives: Modernity and Its Outcasts. Cambridge: Polity, 2004.
Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act). Official Journal of the European Union. 12.07.2024.

Обговорено та затверджено на засіданні кафедри __ соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики _____
протокол №_1__ від __29 серпня 2025 р_____

***** Не є обов'язковим структурним елементом робочої програми навчальної дисципліни (силабуса). Також за рішенням гаранта та науково-методичної ради факультету/інституту відповідно до специфіки освітньої програми, в межах якої викладається навчальна дисципліна, можуть бути додані інші структурні елементи робочої програми навчальної дисципліни (силабуса) або змінено її технічне оформлення